

KIRÁLY PÉTER:

Ismeretlen magyar glosszák

Jászói, Zirci, Nagyvátyi Glosszák. Budapest, 1959, Akadémiai Kiadó. Nyelvtudományi Értekezések 21. sz. 64 lap, IX tábla fényképhasonmás

Mint már a címből is kiderül, a szerző három általa fölfedezett glosszacsopotról ír, melyeknek létezéséről korábban nem tudtunk. Ez már önmagában is érdekes és hasznos művet ígér.

Az előszóban (3) a glosszák kiadásában érvényesülő szempontokról: a szöveghű közlésről, keletkezési helyükről és idejükéről, valamint az emlékek jelentőségéről ír a szerző. Mindezekhez alapos forráskritikai, paleográfiai, helyesírástörténeti és nyelvtörténeti vizsgálatokat is végez.

Tanulmánya a három glosszacsoportnak megfelelően oszlik három részre. Az egyes részekben belül világosan megszerkesztett fejezeteket találunk. Előbb a glosszák szövegét és a szövegek néhány fényképhasonmását mutatja be, ezt a glosszát tartalmazó emlék leírása és a felfedezés körülményeinek felvázolása, majd az emlék írásjellegének, a glosszák hangjelölésének, nyelvi jellegzetességeinek összehasonlító vizsgálata követi. A glosszákat betűhíven közli a szerző.

Az első részben a jászóvári (Jasov) premontreiek könyvtárában felfedezett Jászói Glosszákról ír (5). A 22 glossza bemutatása után már a JAKUBOVICH által is közölt (MNY. XV, 97) 7 glossza következik. Megállapítja, hogy a glosszát tartalmazó kódexben annak eredetére vonatkozóan semmiféle bejegyzés nem található, viszont a kódex és a glosszák ductusa, valamint helyesírási és nyelvi jellegzetességei kb. az 1460-as évek tájára mutatnak. Hangjelölése a melléjkel nélküli IV. kancelláriai korszak írássajátságain alapul, bizonyos vonatkozásban azonban még a III. korszakra utal. A glosszák nyelvi jellegének (hangtani, alaktani, szóképzéstani és szóföldrajzi) elemzése során arra az eredményre jut, hogy a glosszák lokalizálásánál a „keleti” nyelvjárások jöhetnek számításba (11).

A második részben a Zirci Glosszák tárgyalása kap helyet (12). A glosszák a zirci ciszterciák könyvtárából az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárába került papiroskódexben található. A Sermonesben 12, a Physiologusban 1 glossza található. A szerző nézete szerint a paleográfiai vizsgálat nem mond ellene a XV. sz.-i eredzetetésnek (14). Helyesírási szempontból pedig melléjkel nélküli helyesírás, a kancelláriai helyesírás III., esetleg II. korszakára utal. Gondos nyelvi vizsgálat során megállapítja, hogy emlékünknél zártabb hangállapotra mutat, és bizonyos illabiális jeleget őrzött meg. A nyelvtörténeti elemzés is a XV. sz.-i (utolsó harmad) eredetet támogatja. A 9: *hyv* 'crusta; (kenyér)-héj' glossza lokalizálása, a horvát és magyar glosszák azonos írásmódja, valamint a kódex egykorú latin nyelvű feljegyzése is valószínűvé teszi, hogy a Dunántúl délnyugati területéről származtassuk a glosszákat.

A harmadik részben Nagyvátyi Imre bibliájának glosszáit tárgyalja a szerző. Ez a glosszacsoport az előző kettőnél fiatalabb, és jóval nagyobb anya-

got tartalmaz, mintegy 380 világi fogalomkörbe tartozó s igen változatos szóanyagot. A glosszák pontos és megbízható bemutatása után a (csehszlovákiai szépehelyi káptalan könyvtárában) felfedezett emlék eredetéről szól (31). A glosszák bejegyzőjének nevét nem sikerült megállapítania, viszont annyit igen, hogy az ősnymtatvány legrégebb tulajdonosa Nagyvátyi Imre volt, de ő nem azonos a glosszátorral.

A paleográfiai vizsgálat (33) alapján a szerző megállapítja, hogy a XV. sz.-i glosszákat végig egy kéz jegyezte be, s egy újabb kéz a XVI. századiakat. Mellékjeltelen helyesírási típushoz tartozik, s alapján a III. kancelláriai korszak helyesíráásával mutat rokonságot. A következő fejezetben a nyelvi vizsgálat során arra a kérdésre keresi a feleletet, vajon Nagyvátyi Imre tekinthető-e a magyar szavak bejegyzőjének vagy sem, és hogyan viszonylik egymáshoz Nagyvátyi (Nyugat-Baranya) mai és egykori nyelvállapota és a glosszák nyelve. A szerző rendkívül alapos és világos okfejtéssel deríti ki, hogy a NagyvGl. egyik ún. illabiális típusú emlék nyelvvel sem egyezik ugyan meg, de alapvető hasonlóság áll fenn köztük.

A nyelvjárásilag némileg helyhez köthető és egyéb történeti anyag összehasonlítása alapján a szerző úgy látja, hogy a NagyvGl.-t nem írhatta nagyvátyi származású ember. A glosszák nyelve a Nyugat-Baranyától nyugatabbra keletkezett emlékek nyelvvel mutat rokonságot.

„A glosszák viszonya a bibliafordításokhoz” c. részben (54) fölveti azt a kérdést, van-e összefüggés a glosszák és a kódexek idejéből származó bibliafordítások közt. A bibliafordítást tartalmazó emlékekkel való összevetés alapján kiderül, hogy a glosszátor önállóan járt el. Egy ügyes táblázat segítségével pedig még szemléltetőbben bizonyítja, hogy a NagyvGl. írója nem azonos a bibliafordítások szerzőivel, hanem új személy. Azonban sem személyét, sem rendi hovatartozását nem ismerjük.

E rész után a meg nem fejtett glosszák felsorolása következik (59), majd egy mutató (60), mely igen megkönnyíti a könyv használatát és végül a tartalomjegyzék.

KIRÁLY PÉTER könyve jól szerkesztett, alapos, kritikai jellegű munka. Széles látókörű elemzések sorával bizonyítja az emlékek eredetere, korára és lokalizálhatóságára vonatkozó adatokat. Ez utóbbi szempont e folyóirat hasábjain különös érdeklődésünkre tarthat számot, nem beszélve e három emlék nyelvtörténetileg is rendkívül fontos szerepéről.

A szerzőt elismerés illeti meg azért is, mert szlavista létére magyar nyelvemlékek felfedezésével gazdagít bennünket, s rendkívül értékes magyar nyelvtörténeti magyarázatok kíséretében teszi azokat közkincsesé.

NYIRKOS ISTVÁN